

O židovském skautingu s Jitkou Radkovičovou – Tiki

Dlouhodobě se zabýváte historií židovského skautingu na území bývalého Československa. Zpovídáte pamětníky, badáte po archivech u nás i v Izraeli, přednášíte, publikujete. Co vás k tomuto tématu přivedlo?

Na prvním místě bych zdůraznila historickou věc. Za první republiky bylo skautských organizací opravdu mnoho. V roce 1938 vyzvaly politické autority Svaz skautů, aby přizval ke spolupráci všechny organizace, které u nás působily, aby vytvořily jednotný blok, který by lépe vzdoroval německému tlaku. Předpokládalo se, že dojde ke zhoršení poměrů. Svaz skautů přizval všechny organizace, z těch se asi pět nebo šest přidalo, a vznikl Junák. Svaz ovšem nepoznal židovské skautské organizace, které všechny s výjimkou dvou byly korporativními členy buď Federace československých skautů, nebo Svazu skautů. A to se stalo v době, kdy by to pro židovské skauty bylo důležité.

Druhá věc je, že o činnosti židovských skautských skupin, kterých jsem dosud napočítala 330 v různých místech a měsících, celkově bylo skupin samozřejmě mnohem víc, nevíme skoro nic. Protože se zabývám historií skautingu, začala jsem se specializovat právě na tento židovský. Komplexně dosud nebyl zpracovaný. Každopádně židovský skauting je součástí československého skautingu.

První skautské židovské organizace vznikaly ještě za Rakousko-Uherska, ovšem k masovějšímu rozšíření došlo po vzniku samostatné republiky. K nejznámějším organizacím patřily Blau-Weiss, tedy Tchelet Lavan, Hašomer Hacair, Makabi Hacair, Brit Trumpeldor (Betar), Bnej Akiva. Byly to prvotně skautské organizace?

Ne, byly to v první řadě sionistické organizace, které skauting braly jako způsob a jako cestu. Sionismus, ke kterému se všechna hnutí hlásila, nepředstavoval v Československu hlavní proud. Bylo potřeba ty lidi, kteří studovali, měli naplánované zcela jiné kariéry, připravit na aliju do Palestiny. To začalo být reálné díky Balfourově deklaraci z roku 1917, která uvažovala o zřízení národní domoviny židovského lidu v Palestině. Od té doby už bylo jasné, kam jít. Židovské organizace se svými stanovami, které se musely předkládat policejnímu ředitelství, takže je známe, nějakou dobu hlásily ke skautingu. Postupem času, po vzniku republiky a po stabilizování zastřešujících skautských hnutí se třeba *Tchelet Lavan* přihlásil roku 1924 do Federace československých skautů, *Hašomer Hacair* byl členem od roku 1926 ve Svazu skautů a *skautek republiky Československé*. Organizace *Bnej Akiva* vznikla původně v Jeruzalémě, u nás roku 1929 a od roku 1931 byla členem Svazu skautů. Dvě organizace členy nebyly, a to *Makabi Hacair*, tato organizace vznikla roku 1926 na Slovensku a rozšířila se na Moravu a do Čech. O vstup do skautu požádala až v červnu 1938, kdy už bylo na cokoli pozdě. Fungovala tedy nezávisle na skautingu, měla svoje oddíly. Organizace *El Al* byla posledním hnutím, vznikla až roku 1937 a byla zacílena na asimilovanou českou mládež, ve stanovách skauting měla začleněný. Byla to organizace ryze česká. Oproti tomu třeba

Označ Tchelet Lavan.

v *Tchelet Lavan* byli převážně německy mluvící členové.

Nosili skautské uniformy?

Ano, ale jednotlivé organizace se lišily. *Tchelet Lavan* měli modré uniformy, *Bnej Akiva* měli hnědé uniformy, *Brit Trumpeldor*, to byla hodně vojensky zaměřená organizace, měli původně hnědé uniformy, ale po válce z pochopitelných důvodů – podobalo se to oblečení Hitlerjugend – to změnil na modré kalhoty a bílé košile. Židovští skauti používali i rozdílnou symboliku, třeba se lišil pozdrav, běžně se dává palec přes malíček – silnější chrání slabšího, zatímco u Židů se pouze ohnutý palec dotkl ohnutého malíčku – silnější podporuje slabšího. Tři vztyčené

prsty znamenaly tři prvky, které se vázaly k židovskému národu: lid, země a řeč. Všichni se jako v běžném skautingu učili morseovku, dělaly se schůzky, jen klubovně se říkalo *ken* (קן) jako *hnízd*. Cílem všech organizací, ať už byly orientované nábožensky, doleva, doprava, centristicky, bylo připravit židovskou mládež na *aliju* do Palestiny, po válce Izraele. Proto byla součástí výuky skautů výuka židovských dějin, historie Palestiny, výuka ivrit. Zpívaly se hebrejské písničky.

Ke zlomu došlo v roce 1933. Vždycky se sice v organizacích trochu přetlačovaly prvky skautské se sionistickými, ale když přišel k moci Hitler a kdy začalo být jasné, že alija může zachránit lidské životy, zaměřovaly se už mnohem víc na sionistickou část přípravy, byť skautské atributy zůstávaly. Sionistická příprava s výukou jazyka se ukázala jako užitečná. Od začátku byly problémy se členskou základnou, protože vždycky ti nejlepší *madrachim*, vedoucí, odcházeli do Palestiny, kde zakládali kibucy, mošavy, kam se pak uchýlovali ti, kteří utekli před Hitlerem.

O tom, kolik lidí udělalo aliju, nemáme přesné informace, počty ale nebudou nijak vysoké.

Ti členové prvorepublikových židovských skautských oddílů, se kterými dnes mluvíme, tedy lidé už vysokého věku, to hlavní „skautské“ už nezažili, protože v době, kdy se stali členy *Tchelet Lavan*, *Hašomer Hacair* a dalších organizací, tam už převládal onen sionistický charakter, takže skautský aspekt už nebyl výrazný. Sama dodnes přesně neví, proč vlastně židovské organizace fungovaly pod křídly skautingu, protože např. *Tchelet Lavan* měli vůči skautingu ostré výhrady, přesto ale byli členy Federace. O nějaké finanční příspěvky přitom nešlo, protože ty nedostával nikdo.

Tchelet Lavan v Ústí nad Labem.

Blau-Weiss, Ostrava, 1916.

Makabi Hacair, Holešov, 1937.

Organizovaly se i hachšary na statcích, kde se připravovali na práci v Palestině...

Ano, na tom se hodně podílel *Hechaluc*, který to ale třídil podle příslušnosti k jednotlivým hnutím, takže *El Al* měl vlastní *hachšara*... *Hachšary* začaly někdy na počátku 20. let a nabývalo to na významu hlavně od 30. let.

Byly židovské skautské organizace v kontaktu s ostatními skauty?

Ano, fungoval tzv. pověřenec pro menšinový skauting sčtzně židovského. Vždy, když židovské hnutí žádalo o vstup do československých celků, tak muselo splňovat dvě podmínky: akceptovat skautský slib a zákony. Určená osoba komunikovala s vedením. Řada akcí se pořádala společně, třeba jamboree, poskytovali se instruktoři. Je zajímavé, že z Palestiny sem jezdili školitelé – *šlichim*, kteří to tady dozorovali z ideologické stránky, na další záležitosti jako třeba výuku zdravotvědy a podobně zase poskytovala instruktory zastřešující skautská organizace.

Jak to bylo v rámci první republiky územně? Předpokládám, že sionismus byl nejintenzivnější ve východních částech.

Roku 1927 existovalo na Podkarpatské Rusi a na Slovensku hnutí *Hašomer Kadima*, na jehož tábor přijel činovník *Hašomer Hacair* z Polska, kterému se podařilo stávající hnutí *Kadima* natolik rozbit, že část oddílů vstoupila do *Hašomer Hacair* a část zůstala v původní organizaci. Lišily se v ochotě podstoupit aliju.

Hašomer Kadima a *Bnej Akiva* pracovaly na Slovensku a na Podkarpatské Rusi, *Brit Trumpeldor* na Podkarpatské Rusi, na Slovensku a poté vznikly dost silné organizace i v Čechách. *Tchelet Lavan* byla zase doména Čech, stejně jako *El Al*. *Makabi Hacair* fungoval po celé republice, byť na Podkarpatské Rusi se moc neuchytil. Členy *Hašomer Hacair* byli hlavně Slováci, kteří ale prostřednictvím studentů expandovali ve 30. letech do Čech, kde zakládali svoje kluby.

Praha byla specifická, protože zde působily všechny židovské skautské organizace, velké skupiny ale fungovaly i v Brně, Olomouci, Prostějově nebo Ostravě, kde bylo sionistické centrum. Je ale třeba říct, že někteří Židé byli členy běžných skautských oddílů, takže na aliju nebyli připravováni.

Jak to bylo s orientací? Nestřetávala se ortodoxní s liberální, levicovost s pravicovostí?

Např. *Brit Trumpeldor* bylo hnutí, které se hlásilo k revizionismu, říkalo se tomu nový sionismus. U ostatních hnutí tomu tak nebylo. Je zajímavé, že třeba *Brit Trumpeldor* obviňoval na Slovensku *Hašomer Hacair* z levicovosti. Roku 1917 byla vydána zmíněná Balfourova deklarace, ale zároveň proběhla Velká říjnová revoluce a mnozí Židé na sociálně zaměřenou levicovost slyšeli. Podle svědectví pamětníků to občas fungovalo i opačně: příslušníci *Tchelet Lavan* do komunistické strany nevstupovali; samozřejmě s výjimkou lidí jako třeba Slánský nebo Reicin, kteří byli jeho členy. *Hašomer Hacair* byli orientovaní levicově, ale rovněž mnoho členů se ke komunismu nepřiklonilo. To, co následovalo potom, je už jiná kapitola.

Nástup na táboře Bnej Akiva ve slovenské Kamenici v létě 1932.

Skupina Brit Trumpeldor a skupina skautů, datace neznámá, archiv M. Šmoka.

Členský průkaz Tchelet Lavan.

Členové Bnej Akiva na sionistickém kongresu v Karlových Varech, 1947.

Když si vzpomenu na své skautování na přelomu 60. a 70. let, tak se mi vybaví výlety, letní tábory, pravidelné schůzky, Tři orlí pera, skládání odborek. Bylo to tak, vedle zmíněné sionistické přípravy, i u prvorepublikových židovských oddílů?

Určitě se skládaly jiné zkoušky, ale velmi se to blíží těm skautským, protože museli vycházet ze stejných morálních principů. Např. výpravy nábožensky orientovaných *Bnej Akiva* byly zaměřené na poznávání židovských dějin, jedna z prvních výprav bratislavské skupiny vedla k rozbité synagoze, kde po mnoha desítkách let znova zazněla židovská modlitba.

Dá se odhadnout, kolik lidí bylo zapojeno do židovského skautingu?

V různých dobách různě a je těžké to přesně stanovit. Řádově šlo o tisíce. Třeba *Tchelet Lavan* měl v době své největší slávy v Čechách na pět tisíc členů, *Makabi Hacair* mělo na Moravě dva a půl tisíce členů. *Hašomer Hacair* byl masovou organizací.

V jednom materiálu zmiňujete, že skautské organizace byly činné i v Terezíně.

Tam to fungovalo tak, že odbor Péče o mládež se snažil dávat do heimů lidi ze stejných hnutí. *Hašomer Hacair* tak měl svůj heim. Ovšem tím, jak neustále probíhaly transporty, bylo pak úplně jedno, kdo k jakému hnutí patří. Od jedné pamětnice vím, že v ghettu proběhl *Jom tsofim*, *Skautský den*, kdy se hrály hry, sportovalo a podobně. Na principu skautského dobrého skutku fungovala v Terezíně pomoc, kterou mladí lidé poskytovali starším lidem, pro které byl život v ghettu zvlášť těžký. Ostatně Fredy Hirsch byl zapáleným skautem.

Řešily prvorepublikové židovské skautské oddíly otázku dodržování šábese, košer stravy a podobně?

Jen u jedné organizace jsem narazila na to, že by se tím zabývala, šlo o *Brit Trumpeldor*, kde se řešilo, co se bude jíst na táborech, přičemž zvolenou možností byla zeleninová strava. Během sobot se akce konaly, ale v pátek se slavil šabat.

Byl skauting nápomocný i v případě vystěhování, dokud bylo vůbec možné?

Nemám o tom příliš zpráv. Když jsme mluvili o hnutí *Makabi Hacair*, kdy poslední skupinou, která odjela ven, byla *gimel*, pojmenovaná podle písmen židovské abecedy, takže třetí v pořadí. Cesta do Palestiny jim

trvala šest let. V Bratislavě strávili devět měsíců v Patronce kvůli zamrzlému Dunaji, dostali se k moři, museli si najmout novou loď, když přijeli do Haify, došlo zrovna k výbuchu *Patrie*, internovali je v Atlitu a pak odvezli na Mauricius. Do Palestiny se *gimel* dostal až v září 1945.

Připravil P. Balajka, foto archiv J. Radkovičové